

УДК 17+340

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-4-9>**Пікуля Тетяна Олександрівна**

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0003-0430-3255
Scopus Author ID: 59181010600
ResearcherID: I-2128-2018

ГІДНІСТЬ ЛЮДИНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВЕ ОСМИСЛЕННЯ

Стаття присвячена філософсько-правовому осмисленню категорії «гідність людини», яка включає етичні, соціальні, політичні та юридичні виміри. Встановлено, що у філософії права поняття гідності розглядається не лише як внутрішнє моральне почуття чи соціальна цінність, але й як фундаментальний принцип, який забезпечує автономію та свободу особистості. Згідно з теорією «комунікативної дії» сучасного німецького філософа і соціолога Юргена Габермаса, людська гідність є найвищою моральною і правовою цінністю, яка лежить в основі демократичного суспільства. Вона виступає як принцип, що має забезпечити рівне ставлення до кожної людини, незалежно від її походження, переконань чи соціального статусу.

В юридичному аспекті гідність людини є основоположною категорією, яка закріплюється в міжнародних актах, зокрема у Загальній декларації прав людини ООН.

Особливу увагу приділено історичному контексту розуміння гідності, починаючи з античних мислителів, таких як Фома Аквінський, і закінчуючи сучасними правознавцями. Розглянуто вплив природно-правових поглядів, зокрема Дж. Локка, на сучасні міжнародні правові документи, що забезпечують захист прав людини, включаючи право на гідність. З'ясовано, що публікації останніх років наголошують на необхідності переосмислення людської гідності у світлі глобалізаційних процесів, зокрема в контексті сучасних викликів, таких як російсько-українська війна та порушення прав людини в Україні.

У статті акцентована увага на тому, що завдяки різниці у методологічних підходах до розуміння людської гідності філософів і правознавців увага дослідників може бути сконцентрована на таких аспектах: автономії людини, естетичній якості, універсальному праві на рівності.

У статті проаналізований зміст окремих ознак, які характеризують поняття «гідність людини», зокрема: автономність, рівність, право на захист від жорстокого поводження та дискримінації, а також право на участь у політичних та соціальних процесах. У рамках відповідних ознак гідність розглядається не лише як моральна категорія, а й як основа для забезпечення основних прав і свобод, таких як право на життя, свободу та доступ до освіти, медицини та соціального захисту.

Наприкінці дослідження акцентується увага на важливості захисту людської гідності в умовах цифрових технологій та глобалізації, що ставить нові питання щодо забезпечення права на гідність в Інтернеті та боротьби з кібербулінгом. Автор також вказує на розширення розуміння гідності, зокрема через інклюзивність і рівність, що особливо актуально для захисту прав меншин в умовах сучасних соціальних і політичних викликів.

Таким чином, стаття пропонує комплексне осмислення категорії гідності людини, поєднуючи філософські та правові аспекти, підкреслює її важливість у контексті сучасних глобальних змін.

Ключові слова: гідність, гідність людини, честь, права, свободи.

Pikulia T. O. Human dignity: philosophical and legal understanding

The article is devoted to the philosophical and legal understanding of the category “human dignity”, which encompasses ethical, social, political, and legal dimensions. It is established that in the philosophy of law, the concept of dignity is considered not only as an internal moral feeling or social value but also as a fundamental principle ensuring personal autonomy and freedom. According to the theory of “communicative action” by contemporary German philosopher and sociologist Jürgen Habermas, human dignity is the highest moral and legal value underpinning democratic society. It serves as a principle that ensures equal treatment of every individual, regardless of their origin, beliefs, or social status.

© Пікуля Т. О., 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

In the legal aspect human dignity is a fundamental category enshrined in international instruments, including the Universal Declaration of Human Rights by the United Nations.

Particular attention is paid to the historical context of understanding dignity, starting with ancient thinkers, such as Thomas Aquinas, and ending with modern legal scholars. The influence of natural law views, particularly those of John Locke, on contemporary international legal documents that protect human rights, including the right to dignity, is analyzed. It is revealed that recent publications emphasize the need to reconsider human dignity in light of globalization processes, especially in the context of modern challenges such as the Russian-Ukrainian war and human rights violations in Ukraine.

The article highlights that due to differing methodological approaches to understanding human dignity by philosophers and legal scholars, researchers' attention can focus on aspects such as human autonomy, aesthetic quality, and the universal right to equality.

The article examines the content of individual characteristics that define the concept of "human dignity", including autonomy, equality, the right to protection from cruel treatment and discrimination, as well as the right to participate in political and social processes. Within these characteristics, dignity is considered not only as a moral category but also as a basis for ensuring fundamental rights and freedoms, such as the right to life, liberty, and access to education, healthcare, and social protection.

Towards the end of the study, attention is drawn to the importance of protecting human dignity in the context of digital technologies and globalization, which raise new questions about ensuring the right to dignity on the Internet and combating cyberbullying. The author also points to the expanding understanding of dignity, particularly through inclusivity and equality, which is especially relevant for protecting minority rights in the face of modern social and political challenges.

Thus, the article offers a comprehensive understanding of the category of human dignity, combining philosophical and legal aspects and emphasizing its importance in the context of contemporary global changes.

Key words: dignity, human dignity, honor, rights, freedoms.

Вступ. Актуальність філософсько-правового осмислення категорії «гідність людини» має виключне значення для сучасного суспільства та захисту прав людини. У сучасному світі, де зростають виклики, пов'язані з порушенням прав і свобод особистості, питання гідності набули особливої важливості. Гідність є фундаментальною категорією, що лежить в основі всіх прав людини, визначаючи їхню цінність і незаперечність.

Проте, незважаючи на численні дослідження, досі наявні різні підходи до розуміння цієї категорії як у філософському, так і в правовому аспектах. Особливо актуальним є питання забезпечення та захисту гідності в умовах збройних конфліктів, соціальної нерівності та інформаційних загроз. Важливо також враховувати, що гідність людини тісно пов'язана з такими категоріями, як свобода, справедливість і відповідальність. Її правове закріплення та реальне забезпечення є індикатором рівня розвитку демократичного суспільства.

Дослідження філософсько-правового змісту гідності людини є актуальним і необхідним для вирішення сучасних проблемних питань у сфері прав і свобод людини й громадянина.

Матеріали та методи. Методологічну основу статті становить сукупність загальнонаукових та спеціально-правових методів, що забезпечили цілісне та комплексне осмислення проблематики.

Зокрема, діалектичний метод застосовано для розкриття сутності категорії «гідність людини» у її історичному розвитку та сучасному розумінні; історико-правовий метод дав змогу простежити становлення уявлень про гідність у працях мислителів, а також визначити її місце в міжнародних і національних правових актах; порівняльно-правовий метод використано для зіставлення різних підходів до розуміння гідності у філософії та юриспруденції; формально-юридичний метод дозволив розкрити зміст правових норм, що закріплюють право людини на гідність та гарантують його захист. Застосування зазначених методів дало можливість поєднати філософські та правові підходи, виявити історичну тяглість у трактуванні гідності людини, а також сформулювати її значення як фундаментальної категорії права.

Результати. Людська гідність є фундаментальним поняттям не лише юридичної науки, а й філософії та інших галузей знань. Особливо актуальним стає її дослідження в умовах проти-

дії російській агресії, адже ми стали свідками масштабних порушень людської гідності, зокрема в Бучі, Ірпені, Ізюмі та інших містах України. Саме тому нині переосмислення поняття «гідність людини» набуває виняткової важливості.

Згідно з поглядами античних філософів, людська гідність є основною концептуальною складовою частиною прав людини. Вона розглядається як фундаментальне право кожної особи на повагу, захист від принижень і визнання її унікальності та цінності. Ідея полягає в тому, що кожна людина, просто будучи людиною, наділена певними правами, які є невід'ємними та незалежними від будь-яких зовнішніх факторів [1, с. 170; 2, с. 74].

Значення права на людську гідність нерозривно пов'язане з релігійними та моральними засадами. Разом із тим, як зазначає Ю. Габермас, релігія, етика та мораль не мають вирішального впливу на право, виходячи з принципів світоглядного плюралізму [3, с. 81].

Античний філософ Фома Аквінський підкреслював, що людська особистість є «найбагатороднішою» у розумній природі. Оперуючи ідеями природного права, він стверджував, що метою держави є створення умов для гідного життя кожної людини, а природний закон вимагає поваги до гідності людини. Кожна особа має не лише божественну, а й природну гідність, що дає їй право на гідне існування [4, с. 31].

Однак, на думку вітчизняного конституціоналіста С. Вдовіченка, цей підхід не є бездоганим, оскільки, хоча світ може змінювати свої знання про себе, це не є підставою для заперечення деяких істин, які є вічними для людства і потребують не скасування, а більш глибокого дослідження [5, с. 60].

Переходячи до визначення сучасного поняття гідності людини, потрібно зазначити, що проблемами гідності людини займався професор Гарвардського університету Майкл Розен. Вищезазначений вчений у своїй книзі «Гідність: його історія і значення» виділяє три основні підходи до визначення поняття гідності. Перший підхід ставить під сумнів необхідність цього поняття, оскільки всі аспекти гідності можна охопити через поняття автономії людини, зокрема її здатність приймати раціональні рішення, що часто вважа-

ється тим, що надає людині особливу гідність, відрізняючи її від тварин [6, с. 39].

Інший підхід критикує загальність поняття гідності, вважаючи, що воно повинно мати більш обмежене значення, наприклад, як естетична якість або моральна доблесть, а не як універсальне право, що підкріплює рівність громадянських прав [6, с. 43].

Третій підхід полягає в тому, що поняття «гідність» не має чітко визначеного значення, а служить засобом для вираження різних політичних, соціальних і релігійних концепцій, що призводить до ситуацій, коли люди з різними поглядами одночасно виступають за захист гідності [7, с. 33].

Сучасний підхід до людської гідності в більшості демократичних держав світу багато в чому заснований на природно-правових поглядах Дж. Локка. Відзначимо, що навіть сучасна система захисту прав людини, яка бере свій початок з утворення ООН, загалом ґрунтується на таких самих поглядах, що свідчить про важливість розробки Дж. Локка. Саме після Другої світової війни виявилась нагальна потреба легалізувати у спеціальному документі, схваленому світовим співтовариством, принципові ідеї та засади доктрини природного права та нормативні положення, що з неї випливають. В результаті це дістало відображення у Загальній декларації прав людини 1948 р., Пакті про економічні, соціальні та культурні права та Пакті про громадянські та політичні права 1966 р., що разом із Загальною декларацією прийнято називати Міжнародним Біллем про права людини» [8, с. 50].

Разом із тим потрібно зазначити, що поряд з міжнародними і теоретичними підходами вітчизняні правознавці також активно займаються дослідженням категорії гідності.

Так, відомий український дослідник у сфері філософії права П. Рабінович підкреслює, що людська гідність є самоцінністю особистості, незалежною від її соціальних чи біологічних характеристик, і є основою для рівності всіх людей у контексті їхньої гідності [9, с. 21].

Своєю чергою В. Підгородинський трактує гідність як позитивну самооцінку особи, що надає їй право на повагу і захист від жорстокого або принизливого поводження [10, с. 90].

Натомість О. Храмцов розглядає гідність як інтерес, що потребує визнання з боку суспільства [11, с. 189], а А. Церковна наголошує на значущості людської гідності як для особистості, так і для суспільства, підкреслюючи її моральну і духовну цінність [12, с. 43].

З позицій цивільного права Р. Стефанчук визначає гідність як два складники – об’єктивний та суб’єктивний, де об’єктивний складник пов’язаний з моральною цінністю особистості в контексті суспільних відносин, а суб’єктивний – з усвідомленням людиною своєї гідності [13, с. 231].

Отже, в науці сформульовано низку підходів до сучасного розуміння гідності людини, на основі яких сформулюємо ознаки, притаманні цьому явищу.

Ознаки, притаманні поняттю «гідність людини», є сукупністю моральних, правових та соціальних характеристик, що визначають цінність та значущість особистості у суспільстві. Гідність людини проявляється в усвідомленні власної цінності та позитивній самооцінці незалежно від обставин, рівності всіх у правах і свободах, захисті від дискримінації та приниження, праві на автономність і самостійні рішення. Вона передбачає моральну відповідальність, дотримання духовних і моральних цінностей, гарантію базових потреб і прав, таких як життя, освіта, здоров’я та участь у суспільному житті, а також визнання й повагу особи з боку суспільства [14, с. 261].

У наш час гідність людини розглядається не лише як моральна категорія, але й як основне право, яке визначає взаємини між індивідом і суспільством, а також між державою та особистістю. Зрештою, з проголошенням універсальних прав людини, особливо після ухвалення Загальної декларації прав людини в 1948 році, ідея гідності набула юридичної сили, ставши основою для розробки законів, що відповідно захищають права індивідів від принижень, жорстоких і нелюдських практик.

Разом із тим сучасне розуміння гідності також розширюється на питання інклюзивності, рівності та прав меншин, зокрема на захист гідності в умовах гендерних, расових чи соціальних нерівностей. Відзначається, що гідність людини є не лише внутрішньою, мо-

ральною характеристикою, а і соціальною, яка проявляється через рівність прав, доступ до освіти, медичних послуг і соціального захисту.

Сучасні філософи та правознавці також підкреслюють важливість розвитку концепції гідності в умовах глобалізації, коли культура, технології та нові форми комунікації змінюють суспільні відносини та ставлення до індивідуальної гідності. В умовах цифрових технологій виникають нові питання, як захищати гідність в Інтернеті, де люди можуть зазнавати кібербулінгу, порушення приватності та маніпуляцій [15, с. 405].

Висновки. Таким чином, в підсумку, проаналізувавши різноманітні підходи до трактування гідності людини, можемо зробити висновок, що гідність людини – це внутрішня, невід’ємна і непорушна цінність кожної людини, яка визначає її право на повагу, захист і визнання її особистісної неповторності та моральної цінності. Це поняття базується на переконанні, що кожна людина має вроджені права, які не залежать від її соціального становища, раси, статі, релігії чи інших зовнішніх чинників. Гідність є моральною основою, на якій будується соціальна взаємодія, права людини та принципи правосуддя. Вона стоїть не лише зовнішнього ставлення до індивіда, але й внутрішнього самоусвідомлення, самоповаги, а також взаємного визнання між особою і суспільством. Сучасне трактування гідності людини відображає розширення розуміння цієї категорії в умовах глобалізації, розвитку прав людини та нових соціальних та політичних реалій. У сучасному світі гідність людини розглядається як основа для забезпечення рівності прав і свобод усіх людей, незалежно від їхнього соціального становища чи особистісних характеристик. Гідність людини є фундаментальним принципом у міжнародному праві, і її захист має бути гарантований усіма державами через національні конституції та міжнародні угоди. Таким чином, сучасне розуміння гідності людини поєднує елементи моральності, правозахисної діяльності, соціальної рівності та технологічних викликів, що ставить перед суспільством нові завдання щодо її захисту та розвитку в умовах мінливого світу.

Література

1. Віхи в історії античної естетики : збірник / Пер. з давньогрец. та латин. Упоряд., ст. та приміт. Й.У. Кобова. Київ : Мистецтво, 1988. 288 с.
2. Glensy Rex D. The Right to Dignity. *Columbia Human Rights Law Review*. 2011. № 43. Р. 65–142.
3. 3. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії. / Пер. з нім. А. Дахній; наук. ред. Б. Поляруш. Львів : Астролябія, 2005. 416 с.
4. Демків Р.Я. Конституційне право України : курс лекцій. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 474 с.
5. Вдовіченко С. Право на людську гідність: українська теорія і практика у контексті європейського досвіду. Вісник Конституційного Суду України. 2012. № 4. С. 55–62.
6. Rosen M. Dignity: Its History and Meaning. Cambridge, MA; London : Harvard University Press, 2012. XXII, 176 p.
7. Perspectives on Human Dignity: A Conversation. / Eds. J. Malpas, N. Lickiss. Dordrecht, 2007. 180 p.
8. Дучак Б.Л. Людська гідність у праві. Наукові записки НаУКМА. *Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 47–50.
9. Рабінович П.М. Право людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків : Право, 1997. 64 с.
10. Підгородинський В. Поняття честі та гідності особи. Вісник прокуратури. 2009. № 10. С. 88–94.
11. Храмцов О.М. Честь та гідність особи як об'єкт кримінально-правової охорони. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2004. Вип. 25. С. 186–191.
12. Церковна А.О. Гідність і честь у цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. : 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2003. 53 с.
13. Стефанчук Р.О. До питання про поняття та зміст права на гідність та честь. Правова держава. 2004. Вип. 15. С. 229–239.
14. Розвадовський В.І. Людська гідність як конституційна цінність та принцип правової держави. Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави : збірник тез наук.-практ. конф. Хмельницький, 2018. С. 259–266.
15. Волкова Ю.Ф. Гідність людини як найвища цінність в умовах глобалізаційного світу. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : *Право*. Ужгород, 2023. Т. 2. Вип. 79. С. 402–407. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.63>

References

1. Vikhy v istorii antychnoi estetyky (1988). [Landmarks in the history of ancient aesthetics] (Y. Kobov, Comp., Trans., and Notes). Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
2. Glensy, R.D. (2011). The Right to Dignity. *Columbia Human Rights Law Review*, 43, 65–142 [in English].
3. Habermas, Yu. (2005). Zaluchennia inshogo: Studii z politychnoi teorii [The inclusion of the other: Studies in political theory] (A. Dakhnii, Trans.; B. Poliarush, Ed.). Lviv: Astroliabiia [in Ukrainian].
4. Demkiv, R.Ya. (2012). Konstytutsiine pravo Ukrainy: kurs leksi [Constitutional law of Ukraine: Lecture course]. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
5. Vdovichenko, S. (2012). Pravo na liudsku hidnist: ukrainska teoriia i praktyka u konteksti yevropeiskoho dosvidu [The right to human dignity: Ukrainian theory and practice in the context of European experience]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*, 4, 55–62 [in Ukrainian].
6. Rosen, M. (2012). *Dignity: Its History and Meaning*. Cambridge, MA & London: Harvard University Press [in English].
7. Malpas, J., & Lickiss, N. (Eds.). (2007). *Perspectives on Human Dignity: A Conversation*. Dordrecht: Springer [in English].
8. Duchak, B.L. (2017). Liudska hidnist u pravi [Human dignity in law]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, 200, 47–50 [in Ukrainian].
9. Rabinovych, P.M. (1997). Pravo liudyny i hromadianyna u Konstytutsii Ukrainy (do interpretatsii vykhidnykh konstytutsiinykh polozhen) [Human and citizen rights in the Constitution of Ukraine (on interpretation of basic constitutional provisions)]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
10. Pidhorodynskiy, V. (2009). Poniattia chesti ta hidnosti osoby [The concept of honor and dignity of a person]. *Visnyk prokuratury*, 10, 88–94 [in Ukrainian].
11. Khromtsov, O.M. (2004). Chest ta hidnist osoby yak ob'iekt kryminalno-pravovoi okhorony [Honor and dignity of a person as an object of criminal-legal protection]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 25, 186–191 [in Ukrainian].

12. Tserkovna, A.O. (2003). Hidnist i chest u tsyvilnomu pravi Ukrainy [Dignity and honor in civil law of Ukraine]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
13. Stefanchuk, R.O. (2004). Do pytannia pro poniattia ta zmist prava na hidnist ta chest [On the concept and content of the right to dignity and honor]. *Pravova derzhava*, 15, 229–239 [in Ukrainian].
14. Rozvadovskyi, V.I. (2018). Liudska hidnist yak konstytutsiina tsinnist ta pryntsyp pravovoi derzhavy [Human dignity as a constitutional value and the principle of the rule of law]. In *Liudska hidnist i prava liudyny yak osnova konstytutsiinoho ustroiu derzhavy: zbirnyk tez nauk.-prakt. konf.* (pp. 259–266). Khmelnytskyi [in Ukrainian].
15. Volkova, Yu.F. (2023). Hidnist liudyny yak naivyshecha tsinnist v umovakh hlobalizatsiinoho svitu [Human dignity as the highest value in the globalized world]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii Pravo*, 2(79), 402–407. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.63> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 22.09.2025

Дата прийняття статті: 29.10.2025

Опубліковано: 26.12.2025